

Пономаренко Л. В.

кандидат філологічних наук, перекладач (самозайнята особа)

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕКЛАДУ ДЛЯ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглядаються перекладознавчі аспекти дослідження процесів публікації новин, що пропонуються ЗМІ у кількох мовних версіях. В умовах швидкого поширення інформації з різних регіонів Європи і світу багатьма мовами на сторінках медіа-видань тексти новин не завжди є безпосередніми перекладами з однієї мови іншою. Зміст та структура інформації можуть адаптуватися відповідно до актуальності для читача, попередньої інформації, яка вже відома, до цільової аудиторії, формату, а також культурних, соціальних та політичних аспектів. Переклад є невід'ємною складовою частиною процесу створення текстів новин про міжнародні події, проте робота перекладача не завжди є видимою широкому загалу, а текст-джерело, з якого здійснювався повний чи частковий переклад, важко встановити. З огляду на це стаття має на меті висвітлити теоретичні та методологічні засади, проблематику визначення основних понять та актуальність таких досліджень.

У західному перекладознавстві питаннями теорії та методології дослідження перекладу у сфері журналістики ґрунтовно займалися такі науковці, як Е. Біелса та С. Баснет, К. Шеффнер, Л. ван Дорслер, Л. Дав'є, Р. Вальдеон. Доробки цих авторів спираються на підходи, які можуть успішно застосовуватися для ширшого вивчення процесів перекладу для засобів масової інформації і у вітчизняному перекладознавстві, зокрема у випадках, коли неможливо порівняти цілісні тексти оригіналу й перекладу. Таким чином, обґрунтовується доцільність застосування теорії скопосу та критичного аналізу дискурсу як підходів для розуміння розбіжностей у структурі інформації, а також методу триангуляції для проведення зіставного аналізу цільових текстів у разі недоступності тексту-джерела. Звертається увага на важливість аналізу змін у текстах новин для їх відтворення іншою мовою, зокрема структурних (додавання, видалення інформації та зміна порядку викладу абзаців) та контекстуальних змін. У статті також йдеться про «невидимість» перекладацької роботи в журналістиці та важливість дослідження процесів перекладу для засобів масової інформації з огляду на потребу здійснення моніторингу закордонної преси.

Ключові слова: переклад новин, критичний аналіз дискурсу, перекладу журналістиці, переклад для ЗМІ, моніторинг закордонної преси.

Постановка проблеми. Питання підходів до дослідження процесів міжмовної і міжкультурної комунікації стає надзвичайно актуальним з огляду не те, що засоби масової інформації є одним з основних інструментів конструювання світогляду і ставлення громадськості до подій у світі, а моніторинг новин з різних країн – важливим напрямом діяльності для інформаційних агентств та міжнародних організацій. Переклад, як усний так і письмовий, є невід'ємною складовою частиною процесу поширення новин про міжнародні події, які публікуються одночасно багатьма мовами на безлічі медіаресурсів. Проте, попри гостру актуальність та потребу досліджень у цій сфері, існують певні труднощі в практичних та методико-теоретичних аспектах, які ускладню-

ють висвітлення проблем перекладу для засобів масової інформації саме з погляду перекладознавства. У статті наводиться огляд наявних актуальних досліджень перекладу для ЗМІ, розглядаються існуючі проблеми для теоретичних та практичних досліджень, а також підкреслюється практичне значення і перспективи таких досліджень у контексті вітчизняного перекладознавства та дослідження дискурсу масової інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перекладознавчі аспекти дослідження медійного дискурсу набули широкої актуальності в розвідках західноєвропейських науковців та розглядалися, зокрема, у працях Е. Біелси та С. Баснет [2], К. Шеффнер [10; 11], Л. ван Дорслера [17; 18], Л. Дав'є [5; 6], Р. Вальдеона [13; 14].

Потреба публікації новини та відтворення інформації різними мовами для мультикультурного і мультилінгвального простору зумовлює актуальність дослідження різних складників цього багатогранного процесу та вимагає комплексного міждисциплінарного підходу. Отже, у статті беруться до уваги й такі підходи, як критичний аналіз дискурсу, зокрема у викладі Т. ван Дейка [14; 15], та теорія наративів М. Бейкер [1]. Стаття також спирається на результати власного дисертаційного дослідження [8].

Постановка завдання. Мета статті – здійснити огляд наявних теоретичних та методологічних розробок вивчення процесів перекладу для засобів масової інформації в перекладознавстві та визначити актуальність застосування таких досліджень для вітчизняного перекладознавства. Завданням дослідження є описати потенційні труднощі та перспективи вивчення процесів перекладу для засобів масової інформації.

Виклад основного матеріалу. «Переклад без вихідного тексту» – так визначають основну проблему вибору методології дослідження перекладу в журналістиці Л. Дав'є та Л. ван Дорслер [6, с. 241]. Попри доступність новин різними мовами на інтернет-сторінках медіакорпорацій, таких як Euronews, BBC, Deutsche Welle тощо, такі тексти не завжди є безпосередніми перекладами з однієї мови іншою. Зміст та структура інформації адаптуються з урахуванням відповідних факторів, зокрема актуальності для читача, попередніх знань цільової аудиторії, формату ЗМІ, а також культурних, соціальних та політичних аспектів. Е. Біелса та Е. Басснет зазначають, що від перекладача, який працює з текстами для засобів масової інформації, здебільшого вимагається здійснення таких «інтервенцій» (*textual interventions*):

- зміна заголовку та лід-тексту таким чином, щоб цільовий текст більше відповідав потребам цільової аудиторії та вимогам до публікації;

- видалення непотрібної інформації через те, що вона вже відома цільовій аудиторії, або якщо вона є занадто деталізованою чи специфічною для географічно та культурно віддаленого інформаційного простору;

- додання важливої попередньої інформації: коли цільова аудиторія змінюється, то виникає потреба додати дані й факти, які можуть бути невідомі для нового контексту;

- зміна послідовності абзаців: актуальність інформації для цільових читачів, а також стиль публікації, можуть стати причиною для змін до послідовності її викладу;

- підсумовування інформації: цей метод часто використовується для того, щоб вмістити цільовий текст у виділений простір та зменшити довжину абзаців, які стали менш актуальними для цільового читача [2, с. 62].

На практиці ці завдання часто виконують самі журналісти, працюючи з іншомовними джерелами. Е. Біелса і С. Басснет називають журналістів, які відтворюють інформацію з однієї мови іншою, «невидимими перекладачами» і зазначають, що одним із найраціональніших підходів до вивчення таких процесів перекладу є теорія скопосу [2, с. 124–129]. Про доцільність застосування теорії скопосу до дослідження процесів перекладу для засобів масової інформації говорить також К. Шефнер [10]. Як визначили К. Райс та Г. Фермеер, «скопос», тобто мета перекладу, може відрізнятися від мети вихідного тексту [9, с. 218]. Крім того, різні частини тексту можуть мати різний «скопос». Такою варіативністю мети не лише цілого тексту, а і його частин, можна пояснити, зокрема, зазначену необхідність змін до структури тексту та змінення послідовності абзаців.

Не завжди можливо однозначно встановити напрям перекладу з однієї мови іншою, якщо не йдеться про переклад цитат чи прямого мовлення. Наприклад, для Euronews робочими мовами є англійська та французька, і часто переклад новин про події у світі здійснюється через мову-посередника. Таким чином, перекладознавцем для аналізу доступний лише «кінцевий продукт», а оригінальні джерела, за якими готувався матеріал, відшукати стає мало можливим. Л. Дав'є і Л. ван Дорслер пропонують у такому разі застосувати метод триангуляції між цільовими текстами різними мовами [6, с. 243]. Зіставний аналіз цільових текстів новин, що публікуються на багатомовних медіаресурсах, може допомогти не лише описати прийоми та стратегії перекладу таких текстів, а й визначити, з яких мов здійснювався переклад окремих частин тексту, чи яка мова була мовою-посередником для перекладу [8, с. 67]. За такого зіставного аналізу важливим стає дослідження не лише змін безпосередньо в тексті, а й зміна контексту. К. Шефнер зазначає, що критичний аналіз дискурсу є ефективним підходом для вивчення стратегій перекладу, а також трансформацій, які виникають у процесі реконтекстуалізації, коли інформація відтворюється різними мовами, в різних культурах та дискурсах [10, с. 131–138]. Розгляньмо для прикладу заголовки статті Euronews, наведений у кількох версіях різними мовами:

Англійська: *Ukraine and Russia clash again over gas pricing*

Німецька: *Russland stoppt Gas an die Ukraine*

Французька: *Kiev provoque la colère des Russes en achetant du gaz à l'Europe*

Іспанська: *Moscú corta el gas a Ucrania por impago pero Kiev asegura que simplemente no quiere comprar más a Rusia*

Російська: *Прекращена поставка російського газу на Україну*

Українська: *Україна припинила закупівлю російського газу*

[Режим доступу: <http://www.euronews.com/2015/11/25/ukraine-and-russia-clash-again-over-gas-pricing/>]

Як бачимо, в українській та російській версіях заголовок відрізняється суб'єкт, і, відповідно, створюється різний простір для розуміння, за ініціативою якої сторони було припинено закупівлю чи поставку газу. Заголовок німецької версії статті зазначає, що «Росія зупиняє (поставку) газу Україні», а французької – що «Київ сердить росіян, купуючи газ у Європі». При цьому англійська версія говорить про «непорозуміння між Україною і Росією щодо ціноутворення на газ», а іспанська версія наводить розширений заголовок, в якому йдеться про те, що «Москва відрізала (поставку) газу Україні через несплату, проте Київ запевняє, що просто не хоче більше купувати у Росії». У самій статті також наявна зміна послідовності викладу абзаців для версій різними мовами. Таким чином, можна говорити не лише про зміни в тексті, а й про зміну риторики, зумовлену різними факторами, зокрема політичним. Отже, коли читач вибирає на сайті, якою мовою переглядати новини, то змінюється не лише мова, а й наратив. Дослідження таких контекстуальних змін та адаптації текстів новин для різних цільових аудиторій є важливим з огляду актуальності моніторингу міжнародної преси. Застосування перекладознавчих методів та підходів може суттєво поглибити розуміння сприйняття міжнародних подій у різних контекстах, зокрема висвітлення подій в Україні в закордонних виданнях.

Окрім неоднозначності у виборі методу дослідження процесів перекладу для засобів масової інформації, існують також розбіжності щодо визначення і розуміння ключових понять. Зокрема, Р. Вальдеон зазначає, що в англійських публікаціях немає усталеного терміна для позначення процесу перекладу для ЗМІ: хоча й існує широко поширене поняття «*transediting*», запроваджене К. Стеттінг шляхом злиття слів «*translation*» і «*edit-*

ing», проте, на думку автора, цей термін став уже дещо застарілим, адже в ньому наголошуються процеси перекладу і редагування, а політичний, економічний та соціальний підтекст, як і присвоєння авторства джерел, виходять на другорядний план [14, с. 60]. Е. Біелса і С. Баснет також вбачають недолік такого терміна в тому, що він є «дещо штучним», і надають перевагу використанню терміна «*translation*», розуміючи його як переклад, інтегрований у сферу журналістики [2, с. 64]. Л. Дав'є у своєму дослідженні процесів перекладу для інформаційних агентств також вирішує застосувати термін «переклад» (фр. «*traduction*»), проте зазначає у примітці, що такий вибір зроблено з метою спрощення, адже насправді цей процес є ширшим і складнішим [5, с. 15]. Л. ван Дорслер запровадив поняття «*journalator*» шляхом злиття слів «*journalist*» і «*translator*» для позначення співробітника редакції новин, який широко застосовує переклад для того, щоб по-новому сформулювати чи відтворити текст новин [18, с. 1046]. Такі словозлиття мають на меті відобразити присутність двох напрямів під час створення інформаційних текстів різними мовами – журналістики і перекладу, а також підкреслити «видимість» роботи перекладача в журналістиці. Проте такі терміни не повністю розкривають всі інші аспекти роботи фахівців та їх значення для відтворення інформації різними мовами в різних контекстах. Тому питання розроблення та визначення ключових понять для дослідження перекладу у сфері журналістики, зокрема процесів, засобів, методів, стратегій, залишається відкритим.

Визначення термінів та понять ускладнюється також неможливістю розмежувати завдання перекладача і журналіста в редакції. Наприклад, у *Euronews* працюють журналісти, які володіють кількома мовами і самі готують матеріали, співпрацюючи між собою [8, с. 67]. Також розуміння тексту-джерела чи тексту-оригіналу в журналістиці дещо відрізнятиметься від традиційного розуміння цих понять у перекладознавстві. Таким чином, під час вибору матеріалу для дослідження не завжди можливо визначити дві мови, вихідну та цільову, чи чітко встановити авторство тексту-джерела для дослідження перекладу з однієї мови іншою. Готуючи до публікації новини про події у світі, журналісти можуть одночасно працювати з різними джерелами і мовами (наприклад, дані інформаційних агентств, репортерів, виступи та прямі включення мовою оригіналу тощо). Така інформація оперативно передається та обробляється для подальшого створення текстів новин цільовими мовами.

Не завжди можливо й чітко встановити автора публікації чи перекладу. Наприклад, на офіційному сайті *Euronews* у деяких мовних версіях міститься ім'я одного автора, а в деяких – вказано інше, хоча зміст і структура інформації аналогічні й подібні перекладу. В інших випадках різні мовні версії містять однакоє ім'я автора – в такому разі встановити текст-джерело та мови оригіналу і перекладу можливо, хоча інформація про перекладача і не зазначається. Крім того, такий переклад також містить багато переписаних змінених елементів. Р. Вальдеон також зазначає, що адаптація до іншої мови часто призводить до присвоєння інформації та втрати джерела [14, с. 60–62].

Висновки і пропозиції. Основна мета адаптації текстів новин для відтворення їх іншою мовою, зокрема зміна структури і порядку викладу абзаців, – це збереження інформації, актуальної для цільового читача з огляду на їхню зацікавленість, культурний, політичний та соціальний контекст. З одного боку, такі зміни сприяють швидкому поширенню інформації та, певною мірою, міжкультурній медіації. З іншого – не всі читачі різних мовних версій отримують інформацію однаково, часом деталі втрачено або розмито. У разі зміни риторики і наративу така адаптація для кож-

ної окремої аудиторії може означати ризик балансування на межі з упередженістю. Зважаючи на сучасну потребу моніторингу міжнародної преси, запобігання неправдивим новинам та уникнення упередженості, набирає неабиякої актуальності дослідження процесів поширення інформації та відтворення джерел з однієї мови іншою.

Проте в перекладознавстві ще існують розбіжності щодо теоретичної і методологічної основи для таких досліджень. Це, зокрема, зумовлено неможливістю чітко розмежувати діяльність перекладача і журналіста. Адже часто роботу з джерелами, переклад і створення кінцевого тексту здійснюють самі журналісти. Згаданий метод триангуляції між цільовими текстами новин, опублікованими трьома і більше мовами, може стати у пригоді в разі відсутності тексту-джерела та допомогти відслідкувати розбіжності в цільових текстах. Для такого зіставного аналізу важливим є вивчення не лише змін у тексті, а й наслідків адаптації новин для політичного та соціального контексту цільової культури. З огляду на це критичний аналіз дискурсу є раціональним підходом для проведення такого зіставного аналізу поряд із теорією скопосу, яка вказує на визначальну роль мети для перекладу.

Список літератури:

1. Baker, M. (2006). *Translation and Conflict. Narrative Account*. London and New York: Routledge.
2. Bassnett, S. and Bielsa, E. (2009). *Translation in global news*. London, New York: Routledge.
3. Bell, A. (1995). *Language and the Media*. In: *Annual Review of Applied Linguistics V. 15*. Pp. 23–41.
4. Davier, L. (2014). *The Paradoxical Invisibility of Translation in the Highly Multilingual Context of News Agencies*. *Global Media and Communication*, 10(1), 53–72.
5. Davier, L. (2017). *Les enjeux de la traduction dans les agences de presse*. Villeneuve d'Ascq: Presses Universitaires du Septentrion.
6. Davier, L., and van Doorslaer, L. (2018). *Translation without a Source Text: Methodological Issues in News Translation*. *Across Languages and Cultures*, 19(2), 241–257.
7. Lewis, D. (2004). *Online news: A new genre?* In: *New Media language*. Routledge: London. Pp. 95–104.
8. Ponomarenko L. (2019). *Translating identities in multilingual news*. Doctoral Thesis. Universitat Autònoma de Barcelona.
9. Reiß, K. and Vermeer, H. (1984). *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen: Niemeyer.
10. Schäffner, C. (1997). "Political Texts as Sensitive Texts Translating Sensitive Texts: Linguistic Aspects". In: *Approaches to translation studies*. Karl Simms (ed.), 131–139. Amsterdam Atlanta: GA.
11. Schäffner, C. (2000). *Introduction: Globalization, Communication, Translation*. In: *Translation in the Global village*, Christina Schäffner (ed.), 1–11. Clevedon: Multilingual Matters.
12. Stetting, K. (1989). *Transediting: A New Trem for Copind with the Grey Area between Editing and Translating*. In *Proceedings from the Fourth Nordic Conference for English Studies*, ed. by G. Cale, K. Haarstrup and A. Lykke Jakobsen, 371–382. Copenhagen: University of Copenhagen.
13. Valdeón, R. A. (2005). *Media translation in BBC Mundo Internet texts*. *Revista Canaria de Estudios Ingleses*, 51. 105–119.
14. Valdeón, R. A. (2014). *From Adaptation to Appropriation: Framing the World through News Translation*. *Linguaculture*, 1. 51–62.
15. Van Dijk, T. A. (1988). *News as discourse*. Hillsade, New Jersey, Hove and London: Lawrence Erlbaum Associates.

16. Van Dijk, T. A. (1995). The Mass Media Today: Discourses of domination or diversity?. *Communication Beyond the Nation-State*, 2:2. 27–45.
17. Van Doorslaer, L. (2010). Journalism and Translation. In: Y. Gambier and L. van Doorslaer, eds., *Handbook of Translation Studies*. Volume 1. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, pp. 180–185.
18. Van Doorslaer, L. (2012). Translating, Narrating and Constructing Images in Journalism with a Test Case on Representation in Flemish TV News. *Meta: Translators' Journal*, 57(4), 1046–1059.
19. Wodak, R.; De Cillia, R.; Reisigl, M. and Liebhart, K. (2005). *The Discursive Construction of National Identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
20. Wodak, R. (2009). Language and Politics. In: *English Language: Description, Variation and Context*, ed. by Jonathan Culpeper, Paul Kerswill, Ruth Wodak, Anthony McEnery, Francis Katamba, Palgrave: London. Pp. 578–593.

Ponomarenko L. V. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR RESEARCH INTO TRANSLATION IN MASS MEDIA: CHALLENGES AND OUTLOOKS

The article examines the aspects of research into news writing for multilingual media from the perspective of translation studies. Although information may instantly reach out through different regions of Europe and the world to the pages of media publications in multiple languages, news texts are not always direct translations from one language to another. The content and structure of information may be adjusted according to the relevance for the reader, background information that is already known to the target audience, format, as well as cultural, social and political aspects. Translation is an integral part of the process of news writing covering international events, but the translator's work is not always visible to the general public, and it is not easy to establish the source text from which the full or partial translation was made. Hence, this paper intends to cover theoretical and methodological approaches, issues with the definition of the basic concepts, and the relevance of such research.

Among Western scholars who have thoroughly studied the theory and methodology of journalistic translation are such names as E. Bielsa and S. Basnet, K. Schäffner, L. van Doorslaer, L. Davier, and R. Valdeon. The works of these authors are based on approaches that can be successfully applied deeper research of translation processes for the media in Ukrainian translation studies, in particular in cases where it is impossible to compare the complete texts of the original and its translation.

In cases when the source text is not available, it is suggested to apply the skopos theory, the approach of critical discourse analysis alongside with triangulation method to compare the target texts and detect the discrepancies in the structure of information. The importance of tracking the changes in news texts after their reproduction in another language is emphasized. Such changes include structural and contextual modifications, such as adding, deleting information, and changing the order of paragraphs. The article also touches upon the issue of translator's "invisibility" in journalism and the importance of research into translation processes for the media, given the demand for international media monitoring.

Key words: *news translation, critical discourse analysis, journalistic translation, translation for mass media, international media monitoring.*